

TURINYS

I dalis

1. Planas ir pasirengimas	9
2. Plaukiant į pietus	48
3. Nuo Madeiros iki ledo barjero	72
4. Ledo barjero teritorijoje	100
5. Maisto sandėlių įrengimas	126
6. Pasiruošimas žiemoti	158
7. Diena „Framheime“	173
8. Žiemos pabaiga	208

II dalis

9. Pietų ašigalio link	241
10. Įveikiant kalnus	265
11. Pietų ašigalyje	299
12. Grįžimas į „Framheimą“	317
13. Į šiaurę	338
„Framheimo“ vyrai ir jų likimai	351

11. Pietų ašigalyje

Pasiekę 87° pietų platumos ir atsigręžę atgal, šiaurės rytų kryptimi išvydome žemę. Buvome tikri, kad matome visą panoramą, kurią iš šio taško galima aprėpti žvilgsniu, tačiau vėliau paaiškėjo, kad klydome. Tądien įveikėme 40 kilometrų, aukštis virš jūros lygio buvo 2150 metrų.

Oro sąlygos džiugino neilgai. Kitą rytą ėmė pūsti smarkus šiaurys ir visa lyguma vėl paskendo pūgoje. Be viso to, prasidėjo tirštas snygis, akinęs mus ir trukdęs matyti. Vis dėlto mus jau užvaldęs saugumo pojūtis vertė keliauti toliau nemažinant greičio, nors visiškai nematėme, kas vyksta aplink. Tądien susidūrėme su lig šiol neregėtais vietovės ypatumais – milžiniškomis sniego pusnimis. Brautis pro jas buvo gana nemalonu, o ypač tada, kai jų nematai. Žinoma, tokiomis sąlygomis ir mes, šliuožiantys priekyje, negalėjome tinkamai vykdyti savo pareigų. Buvo sunku laikytis ant kojų. Kartais nenukritus pavykdavo žengti vos tris keturis žingsnius. Pusnys buvo labai aukštos ir gana stačios. Reikėjo būti tikru akrobatu, kad išsilaikytum judėdamas beveik apgraibomis. Nusprendėme, kad geriausia bus į priekį praleisti Hansseną su šunimis. Žinoma, keliauti pirmam visada nemalonu, bet būtent nuo tos akimirkos reikalai pajudėjo iš vietos. Taip, kartkartėmis rogės vis apvirsdavo, mes tada visi draugiškai jas atversdavome atgal. Vadeliotojams teko gerai paplušėti sumaniai laviruojant tarp pusnių. Tačiau jie bent galėjo remtis į roges. Mums, neturintiems savo kinkinių ir rogių, buvo kiek sunkiau, bet šliuoždami priešais roges galėjome įžiūrėti pačius artimiausius nelygumus ir sėkmingai juos įveikti. Už sumanų vadeliojimą tokiomis sąlygomis Hanssenas nusipelnė paties aukščiausio ordino! Kai aplinkui nieko nematyti, Grenlandijos šunis sunku priversti traukti roges. Tačiau Hanssenui puikiai pavykdavo judėti į priekį ir laikytis teisingo kurso remiantis kompasu. Beje, šiose platumose kompas rodyklė dažnai šokčiodavo ir buvo

nerami, tad reikėjo nemažai laiko, kol ji nusistovėdavo prieš savo naują šokį. Kai pagaliau po ilgo laiko galėjome atlikti stebėjimą, paaiškėjo, kad net per smarkiausią pūgą Hanssenas laikėsi teisingos krypties. Nepaisant daugybės kliūčių ir prasto matomumo, hodometras liudijo, kad įveikta 40 kilometrų. Hipsometro rodmenys – 3700 metrų virš jūros lygio. Vadinasi, jau esame pakilę aukščiau „skerdyklos“ lygio.

Gruodžio 6 d. oro sąlygos nepakito. Sniegas ir rūkas, dangus ir bekraštė lyguma liejosi į vieną pilkumą. Nieko nematyti, bet mes judėjome į priekį. Didžiulės pusnys vis žemėjo, kol pagaliau vietovė vėl išsilygino. Koks malonumas keliauti visiškai lygiu paviršiumi! Nelygumai, kuriuos įveikdami nuolat griuvinėjome, dabar atrodė kaip įveiktas likimo iššūkis. Nedidelė bėda, jei tai būtų nutikę įprastomis sąlygomis, bet čia, keli tūkstančiai metrų virš jūros lygio, nukritus atsistoti ant kojų, burna gaudant kiekvieną oro gurkšnį, buvo išties sunku.

Tądien kirtome 88° pietų platumos ir netrukus įsirengėme stovyklą. Palapinėje mūsų laukė šioks toks netikėtumas. Kaip įprasta, kol buvo gaminamas maistas, aš bandžiau nustatyti mūsų aukštį virš jūros lygio. Tą vakarą, kaip ir išvakarėse, tikėjau, kad vandens virimo taškas kiek pažemės, tai yra liudys dar

Paskutinės stovyklos.

didesnį pakilimą. Tačiau kaip nustebau pamatęs, kad vanduo užvirė esant lygiai tai pačiai temperatūrai kaip vakar. Keliskart pakartočiau eksperimentą, bet kas kart gaudavau tą patį rezultatą. Paskelbus, kad pagaliau pasiekėme aukščiausią plynaukštės lygį, visi labai apsidžiaugė.

Gruodžio 7 d., kaip ir vakarykštė diena, prasidėjo prastu oru, bet, kaip sakoma tokiais atvejais, „nespręsk apie dieną be vakaro“. Taip, šių platumų sąlygomis toks posakis skamba keistokai, nes esant poliarinei dienai saulė daug savaičių nenusi-leido, bet skaitytojai neturėtų dėl to priekaištauti. Pučiant lengvam šiaurės rytų vėjui, visiškai lygiu ir puikiu paviršiumi judėjome visu greičiu. Pakilimas kiek nu-vargino mūsų keturkojus, bet ne tiek, kad apie tai derėtų užsiminti. Negalėjome nepastebėti, kad šunys tapo rajesni. Pusės kilogramo pemikano, kurį kiekvienas keturkojis gaudavo dienai, jau nepakako skrandžiams užpildyti. Dabar jie sten-gėsi gauti papildomo maisto. Bet kokio, kad tik galėtų kažką suryti! Iš pradžių šunys prisidurdavo prie maisto davinio apgrauždami slidžių tvirtinimo dirželius, botagus, batus ir panašiai, bet kai pradėjome viską slėpti, jiems neliko ko vogti. Vis dėlto keturkojai nenurimo. Jie nusižiūrėjo rogių tvirtinimo apvijas ir, jei bū-tume laiku nepastebėję, iš rogių būtų likę tik atskiros dalys. Tačiau mes radome priešnuodį. Kiekvieną vakarą įrengdami stovyklą užkasdavome roges kuo giliau į sniegą, kad šunys jų nepasiektų. Tai buvo geras sprendimas. Šunys kažkodėl niekad nebandė rogių atkasti. Norėčiau pridurti, kad šie godūs gyvūnai, mikliai praryjantys viską, ką tik surasdavo, niekada nebandė išlaužti maisto dėžių. Šunys bindzinėjo aplink dėžes, jų nosys užuodė pemikaną, net matė jį, bet krapštyti dėžių niekada nedrįso. Tačiau vos tik atidarydavome dangtelį, keturkojai tuoj pat subėgdavo prie rogių, kad gautų papildomą gabalėlį. Man sunku paaiškinti šią keistenybę, bet esu tikras, kad pagrindinį vaidmenį suvaidino tikrai ne kuklumas.

Vėliau tą pačią dieną toli horizonte debesys pradėjo sklaidytis ir pirmą kartą per ilgą laiką gavome progą pamatyti, kas vyksta aplink mus kelių mylių spin-duliu. Jausmas maždaug toks, koks būna po ilgo miego, kai trini akis ir mėgini apsižvalgyti. Mes taip įpratome prie niūrios pilkumos, kad šviesa tiesiog rėžė akį. Tačiau viršutinis oro sluoksnis liko toks pats pilkšvas ir nieku gyvu neno-rėjo sklaidytis. Dabar mums buvo svarbu nustatyti dienovidinį, kad galėtume apskaičiuoti platumą. Po stebėjimo 86° 47' pietų platumos dėl blogų oro sąlygų daugiau nevykdėme jokių stebėjimų. Net nedrįsime spėlioti, kada pavyks tai padaryti. Nors daug nesitikėjome, 11 valandą sustojome ir mėginome „pagauti“

saulę, jei šioji teiksis pasirodyti. Hasselis su Wistingu naudojos vienu sekstantu ir dirbtiniu horizontu, o aš su Hanssenu – kitu komplektu.

Neprisimenu tokio atvejo, kad stovėčiau ir mintyse prašyčiau saulės pasirodyti. Jei mums pavyks atlikti stebėjimus ir rezultatai sutaps su mūsų skaičiavimais, prastu oru galėsime kliautis savo pačių skaičiavimais nustatydami Pietų ašigalio vietą. Jei rodmenys nesutaps, kilo abejonė, ar mūsų tvirtinimai, kad pasiekėme Pietų ašigalį, bus oficialiai pripažinti. Nežinau, ar mano kreipimasis mintimis į saulę bent kiek padėjo, bet galiausiai ji pasirodė. Tiesa, iš pradžių šviesulys nebuvo toks ryškus, bet buvome pratę pasinaudoti menkiausia galimybe ir to visiškai pakako. Fiksuojant rodmenis, debesys vis retėjo ir pagaliau saulė suspindo visa jėga. Metę visus kitus darbus, ėmėmės skaičiavimų. Pripažinsiu, kad labai jaudinomės. Kokie bus rezultatai po tokios ilgos kelionės beveik apgrai bomis sudėtingu reljefu? Skaičiavome, sumavome ir pagaliau gavome rezultatus. Nepatikliai susižvalgėme. Rezultatas buvo neįtikėtinas, lyg koks triukas. Gavome $88^{\circ} 16'$ pietų platumos. Remiantis mūsų pačių skaičiavimais, turėjo būti lygiai tiek pat – $88^{\circ} 16'$ pietų platumos. Neįtikėtinas tikslumas! Jei likusį kelią iki Pietų ašigalio teks įveikti nematant saulės ir kliaunantis tik savo pačių skaičiavimais, tikiuosi, net patys reikliausi žmonės pripažins mūsų ataskaitas. Užvertėme savo stebėjimų sąsiuvinį, suvalgėme po kelis sausainius ir vėl išjudėjome.

Tą dieną mums teko didi užduotis, o būtent – nunešti žmonijos vėliavą kuo toliau į pietus, kur nėra žengusi žmogaus koja! Mūsų šilkinė Norvegijos vėliava buvo pritvirtinta prie dviejų slidžių lazdų ir gulėjo Hansseno rogėse. Nurodžiau Hanssenui pakelti vėliavą, vos tik peržengsime pačią piečiausią Shackletono pasiektą platumą – $88^{\circ} 23'$!⁵² Jei būtų mano eilė šliuožti priekyje, tikrai nebūčiau praleidęs šios šlovingos progos. Laikytis kurso nebuvo sudėtinga. Viskas vyko beveik mechanškai. Priekyje šliuožė vedlys, paskui jį – Hanssenas, paskui Hansseną – Wistingas. Voros pabaigoje – Bjaalandas. Pakaitinis vedlys galėjo pats pasirinkti poziciją voroje. Paprastai jis sekdamas paskui vienas ar kitas roges. Šliuožiau paskendęs savo mintyse, sklاندžiusias labai toli nuo šių vietų. Nepamenu, apie ką galvojau, bet visiškai užsimiršau. Staiga į tikrovę mane sugrąžino iškilmingi ir garsūs „valio“. Pakėliau galvą, norėdamas sužinoti džiaugsmo priežastį, ir sustojau tarsi įbestas.

⁵² Keleri metai prieš Amundseno ekspediciją britas Shackletonas su trimis bendražygiais mėgino pasiekti Pietų ašigalį. 1909 m. sausio 9 d. jie pasiekė $88^{\circ} 23'$ pietų platumos. Iki ašigalio buvo likę apie 180 kilometrų, bet neįtikėtini sunkumai privertė vyrus grįžti atgal.

Vienas iš E. H. Shackletono ekspedicijos dalyvių Ericas Marshallas
prie palapinės 88° 23' pietų platumos, 1909 m. sausio 9 d.

Negaliu perteikti užplūdusių jausmų! Visos rogės buvo sustabdytos, o virš pirmųjų plevėsavo Norvegijos vėliava! Ji plazdėjo taip smarkiai, kad šilkas net spragsėjo. Baltoje bekraštėje dykumoje po vaiskiu dangumi vėliava atrodė tiesiog puikiai. Shackletono pasiektas piečiausias taškas pagaliau įveiktas! Maža to, pasistūmėjome į pietus toliau nei bet kuris kitas žmogus. Tai buvo labiausiai jaudinanti mūsų kelionės akimirka. Ašaros riedėjo veidu. Negalėjau jų sulaikyti net visos savo valios pastangomis. Mane patį ir mano valių palaužė plazdanti vėliava! Prieš prisiartinamas prie bičiulių, spėjau susiimti ir nusiraminti. Apsikeitėme draugiškais sveikinimais ir rankų paspaudimais. Jei jau nuėjome taip toli, būtinai įveiksime ir likusį atstumą iki Pietų ašigalio!

Šioje vietoje išreiškėme visokeriopą pagarbą žmogui, kartu su savo narsiaisiais bendražygiais iškėlusiam savo šalies vėliavą. Kalbu apie serą Shackletoną, kurio vardas visada liks įrašytas antarktinių tyrimų istorijoje. Vyriškumas ir valia daro

stebuklus! Tai, ką nuveikė šis žmogus, buvo pats iškalingiausias pavyzdys ir gerresnio pavyzdžio aš nežinau!

Žinoma, teko išsitraukti fotoaparata ir padaryti jaudinančios scenos nuotrauką. Scenos, kurios niekada nepamiršime. Paskui įveikėme dar tris kilometrus ir 88° 25' pietų platumos įsirengėme stovyklą. Oro sąlygos vis gerėjo. Dabar jau buvo visai ramu, giedra ir vasariškai šilta – tik –18 °C. Palapinėje buvo labai tvanku.

Gera viską apsvaustę nusprendėme, kad reikia įrengti dar vieną maisto atsargų sandėlį – patį paskutinį prieš Pietų ašigalį. Būtų buvę naudinga nusikratyti dalies mantos, todėl nusprendėme rizikuoti, nors, tiesą sakant, labai didelės rizikos nebuvo. Keliaudami sukūrėme ištisą orientyrų sistemą, kad sandėlius atrastų net aklos. Juk juos ženklinome ne tik palei savo kursą, bet ir į rytus bei vakarus, taip pat kas 3–7 kilometrus rentėme krūsnis.

Taigi, visą kitą dieną praleidome įrenginėdami sandėlį. Hansseno šunys – tikras stebuklas! Rodėsi, jį niekas neveikia. Žinoma, keturkojai kiek sulysa, bet iš esmės buvo kupini jėgų, todėl Hansseno krovinio nusprendėme nemažinti, o tik nukelti dalį mantos nuo likusių dviejų rogių. Wistingo ir Bjaalando šunys atrodė nuvargę, ypač Bjaalandas. Svorio nukėlėme nedaug – po 50 kilogramų nuo kiekvienų rogių, o tai reiškia, kad naujai įrengtame sandėlyje palikome 100 kilogramų maisto atsargų. Toje vietoje sniegas sunkiai tiko statyboms, bet mums pavyko suręsti gana įspūdingą monumentą. Čia sukrovėme pemikaną šunims ir sausainius. Rogėse paliktų maisto atsargų turėjo pakakti maždaug mėnesiui. Nedidelė bėda, jei per kažkokį stebuklą grįždami iš Pietų ašigalio nerastume šio sandėlio. Maisto mums pakaktų iki antrojo sandėlio, įrengto 86° 21' pietų platumos. Šoniniam sandėlio žymėjimui panaudojome šešiasdešimt lentelių, kurias gavome išardę dėžes. Lentas susmaigstėme kas 100 žingsnių ir prie kiekvienos pritvirtinome po juodos medžiagos skiautelę. Į rytus nuo sandėlio susmaigstytos lentelės buvo pažymėtos, į vakarus – be jokio žymėjimo.

Kadangi buvo šilta, mūsų nušalusios vietos tarsi išbrinko. O dangau, kaip mes atrodėme! Nuo vėjo ir pūgos labiausiai nukentėjau aš, Wistingas ir Hanssenas. Veido kairioji pusė buvo nusėta kraujosruvų ir pūlinių. Atrodėme kaip patys tikriausi valkatos ir pakelių plėšikai. Vargu ar kas iš artimųjų būtų pažinęs! Paskutinėje kelionės dalyje žaizdos labai trikdė. Menkiausias vėjo gūsis sukeldavo jausmą, tarsi kas pjaustytų veidą atšipusiu peiliu. Žaizdos ilgai negijo.

Hanssenas nulupo paskutinį šašą jau būdamas Hobarte, prabėgus trims mėnesiams po mūsų žygio. Statant sandėlį, oro sąlygos buvo geros. Pasirodžius saulei, gaudavome puikią progą keliskart apskaičiuoti azimutus.

Gruodžio 9 diena. Rytas toks pat giedras ir saulėtas. -28°C . Saulei spiginant tiesiai į veidus, žaizdas skaudėjo, bet mes judėjome į priekį.

Iškart pradėjome rėsti krūsnis. Šis darbas buvo atliekamas dideliu tikslumu iki pat ašigalio, bet paskutinės krūsnys buvo ne tokios didelės, kaip tos, kurias rentėme ledo barjero teritorijoje. Supratome, kad ant lygaus kaip veidrodis paviršiaus visiškai pakanka vieno metro aukščio. Dirbdami su sniegu, išmokome atskirti sniego ypatybes. Neretai šiose platumose buvo sunku rasti pakankamai tankaus sniego, tinkamo blokams išpjauti. Rodos, labai birus sniegas šiose vietose iškrito visiškai ramiomis oro sąlygomis ar pučiant silpnam vėjeliui. Sniegas buvo toks birus, kad į jį buvo lengva sukišti dviejų metrų aukščio palapinės atramą ir nepajusti jokio pasipriešinimo.

Su kiekvienu žingsniu greitai artėjome prie tikslo. Prognozavome, kad Pietų ašigalį turėtume pasiekti gruodžio 14-osios vakarą. Savaiame suprantama, apie tai dažniausiai ir sukosi mūsų kalbos.

Niekas iš mūsų nebūtų pripažinęs, kad nerimavome, bet vis dėlto man atrodo, kad tas jaudulys užvaldė kiekvieną. Ką pamatysime ten, priekyje? Didžiulę begalinę lygumą, kurios dar niekas nematė, kur nežengusi žmogaus koja? O gal?.. Ne, tai buvo neįmanoma! Buvome tikri, kad pasieksime tikslą pirmi. Bet vis dėlto... Žmogus taip jau surėdytas, kad jei paliksi bent landelę įsiskverbti abejonei, iš vidaus ji grauš ir grauš, neduodama ramybės.

– Kažin kodėl Uroa godžiai uostinėja, atsukusi snukį į pietus?

Savo pastebėjimu pasidalijo Bjaalandas.

– Įdomu... O jei ten?.. – nerimastingai tarė kažkas kitas.

Myliusas, Ringas, Pulkininkas ir Sugenas taip pat kažką užuodė. Įdomu buvo stebėti, kaip didžiai susidomėję keturkojai kelia galvas ir tiesia snukius pietų kryptimi. Buvo galima pamanyti, kad ten laukia kažkas nepaprasta.

$88^{\circ} 25'$ pietų platumos barometro ir hipsometro rodmenys liudijo, kad plynaukštė žemėja. Mums tai buvo malonus netikėtumas. Vadinas, ne tik buvome pasiekę plynaukštės viršūnę, bet iš kitos pusės leidomės žemyn. Šis atradimas galėjo būti labai reikšmingas tiriant Antarktidos plynaukštę. Gruodžio 9 d., palyginę stebėjimų ir asmeninių skaičiavimų duomenis, gavome 2 kilometrų

skirtumą. Gruodžio 10 d. tas pats. Stebėjimų duomenys nuo skaičiavimų „atsiliko“ dviem kilometrais. Oras ir paviršinė sniego danga tomis dienomis beveik nekito. Lengvas pietryčių vėjelis ir -28°C . Sniegas buvo birus, bet tinkamas ir rogėms, ir slidėms. Gruodžio 11 diena. Temperatūra -25°C . Stebėjimai ir skaičiavimai vėl tiksliai sutapo. Mūsų koordinatės buvo $89^{\circ} 15'$ pietų platumos. Gruodžio 12 d. pasiekėme $89^{\circ} 30'$ pietų platumos. Skaičiavimai „atsiliko“ nuo stebėjimų vienu kilometru. Paviršinė sniego danga ir kelionės sąlygos buvo puikios. Orai puikūs: tylu ir saulėta. Gruodžio 13 d. pusiaudienį nustatėme, kad esame $89^{\circ} 38,5'$ pietų platumos. Stovyklą įsirengėme pasiekę $89^{\circ} 45'$.

Ryte oras buvo toks pat geras, bet vakare užgriuvo keli nesmarkūs sniego škvalai. Šį vakarą mūsų palapinėje vyravo prieššventinė nuotaika. Jautėme, kad esame ant slenksčio kažkokio didelio įvykio. Mūsų vėliava jau parengta iškelti! Tą naktį pabudau kelis kartus. Jausmas lyg iš gilios vaikystės Kalėdų išvakarėse. Didelis jaudulys, lyg tuoj turėtų nutikti kažkas stebuklinga, bet šios nakties nepavadinčiau bemiege.

Gruodžio 14 diena. Oro sąlygos puikios, lyg būtų užsakytos iš anksto. Negaliu tvirtinti, bet man atrodo, kad tą rytą papusryčiavome greičiau nei įprastai, greičiau susiruošėme ir pajudėjome. Užėmėme savo pozicijas žygio rikiuotėje. Vedlys, Hanssenas, Wistingas, Bjaalandas, antrasis vedlys. Pusiaudienį pasiekėme $89^{\circ} 53'$ pietų platumos. Iki ašigalio likusį atstumą ketinome įveikti vienu spurtu. Dešimtą valandą ryto pakilo lengvas pietryčių vėjelis, dangų uždengė debesys, todėl mums nepavyko nustatyti tikslaus saulės aukščio. Debesų sluoksnis nebuvo storas, todėl kartkartėmis pro jį prasimušdavo vienas kitas spindulys. Tačiau sniego dangą vis kito. Vienus ruožus sekėsi įveikti puikiai, kitus – nelabai. Judėjome kone mechaniškai. Tądien kalbėjomės mažai, daugiau dairėmės aplinkui. Rodėsi, kad nuolat besidairančio Hansseno kaklas ištįso mažiausiai dvigubai. Jis be perstojo sukiojo galvą ir tiesė kaklą, kad galėtų pamatyti bent kelis papildomus milimetrus už horizonto. Tačiau, kad ir kaip žvalgytųsi Hanssenas, aplinkui plytėjo begalinė plokščia sniego dykuma. Šunys liovėsi godžiai uostinėję. Matyt, ruožai aplink Pietų ašigalį jau nebekėlė jų susidomėjimo.

Trečią valandą dienos visi vadeliotojai vienbalsiai sušuko „Stop!“ Šiandien jie ypač atidžiai stebėjo savo hodometrų ir draugiškai sustojo įveikę nustatytą atkarpą. Tikslas pasiektas! Mūsų kelionė baigta! Negalėčiau pasakyti, kad pasiekiau didžiausią savo gyvenimo tikslą, nors žinau, kad tokie žodžiai skaitytojui paliktų kur kas didesnę įspūdį. Jei atvirai, jaučiausi kaip žmogus, stovintis taške...

O. Wistingas su savo kinkiniu prie Norvegijos vėliavos apytiksliai
Pietų ašigalio taške.

visiškai priešingame, nei buvo jo gyvenimo tikslas! Nuo pat vaikystės mane viliojo Šiaurė, o būtent – Šiaurės ašigalis, bet štai dabar aš stoviu Pietų ašigalyje! Ar galima įsivaizduoti didesnę priešybę?

Manėme, kad esame sąlyginiame Pietų ašigalyje. Žinoma, kiekvienas iš mūsų suprato, kad tokiu metu ir tokiais prietaisais, kokius turėjome, nustatyti tikslų Pietų ašigalio tašką neįmanoma, bet buvome labai arti. Tie keli kilometrai, kurie galbūt mus skyrė nuo tikrojo Pietų ašigalio, nebuvo reikšmingi. Rengėmės apeiti savo stovyklą 20 kilometrų spinduliu, pažymėti kelią ir tuo pasitenkinti. O dabar sustoję sveikinome vienas kitą, reiškėme vienas kitam pagarbą, dėkojome vienas kitam už kartu įveiktus sunkumus. Tvirtai spaudėme vieni kitiems rankas. Po rankų paspaudimų atėjo eilė pačiai svarbiausiai ir iškilmingiausiai akimirkai – Norvegijos vėliavos iškėlimui. Penkios poros akių žibėjo pasididžiavimu ir meile, kai išskleista vėliava pagaliau suplazdėjo Pietų ašigalyje. Šiame neeiliniame įvykyje – vėliavos pakėlimo ceremonijoje – turėjo dalyvauti visi, be galo sudėtingoje kelionėje rizikavę gyvybėmis ir bendrai dalijęsi sunkumais. Šioje Dievo pamirštoje dykynėje tai buvo vienintelis būdas, kuriuo galėjau išreikšti dėkingumą savo bičiuliams. Penki sušalę nuospaudų nusėti delnai griebė kotą ir kartu pakėlė vėliavą į viršų. Pirmą kartą geografiniame Pietų ašigalyje!

– Keliame tave, brangioji vėliava, Pietų ašigalyje ir šiai plynaukštei suteikiame Karaliaus Hokono VII vardą!

Šią trumpą akimirką prisiminsime visą gyvenimą.

Poliarinėse srityse atpranti nuo ilgų ceremonijų. Kuo trumpiau, tuo geriau! O dabar vėl grįžome į kasdienį gyvenimą. Vos tik pastatėme palapinę, Hanssenas nužudė Helgę. Jam buvo sunku skirtis su geru bičiuliu, nes Helgė buvo be galo puikus, visada besistengiantis šuo. Nuo pat ryto iki vakaro jis traukdavo roges ir visam kinkiniui buvo tikras pavyzdys. Tačiau per pastarąją savaitę Helgė labai sublogo, o priartėjus prie Pietų ašigalio iš kadaise stipraus šuns liko tik šešėlis. Jis tapo visiškai nenaudingas kinkinyje. Smūgis per galvą, ir Helgė paliko šį pasaulį. „Vienų mirtis – kitų duona“ – šis priežodis puikiai tiko mūsų šunų puotoms. Nulupus Helgės kailį, po kelių valandų iš jo liko uodegos galiukas ir dantys. Tai buvo antrasis šuo, kurio netekome, iš aštuoniolikos likusių. Wistingo keturkojis vardu Majoras mus paliko 88° 25' pietų platumos ir daugiau negrįžo. Jis buvo labai nuvargęs ir tikriausiai pasitraukė norėdamas ramiai numirti. Taigi, liko šešiolika šunų, juos nusprendėme paskirstyti į du kinkinius – Hansseno ir Wistingo. Nebereikalingas Bjaalando roges paliksime Pietų ašigalyje.

Žinoma, tą vakarą mūsų palapinėje vyko puota. Tiesa, šampano kamščiai nepokšėjo ir vynas upėmis netekėjo. Pasitenkinome suvalgę po gabalėlį ruonienos. Maistas buvo malonus ir labai skanus. Jokių kitų šventės požymių, bet užtat lauke plazdėjo vėliava! Kalbėjomės apie daugelį dalykų. Tikriausiai ne vienas iš mūsų mintimis nukeliavo į namus, žūtbūt norėdamas pranešti apie mūsų pergalę.

Visus mūsų daiktus, kuriuos turėjome su savimi, norėjome paženklinti užrašu „Pietų ašigalis“ ir data. Neblogas graveris Wistingas tuoj pat griebėsi darbo. Iki šiol palapinėje nerūkėme tabako. Mačiau, kaip kai kurie vyrai įsimesdavo į burną kramtomojo tabako, bet ne daugiau. Su savimi turėjau seną pypkę, ant kurios buvo išraižytos visos poliarinės vietos, kuriose man teko pabuvoti, o štai dabar užsigeidžiau naujo užrašo „Pietų ašigalis“. Ištraukus pypkę ir rengiantis ją paženklinti, Wistingas pasiūlė tabako, kurio užtektų visai kelionei atgal. Pasirodo, tarp savo daiktų jis turėjo šio gero ir labai troško pasidalyti. Argi skaitytojas gali įsivaizduoti, ką reiškia toks pasiūlymas tokioje vietoje! Ypač kai siūlo žmogus, beprotiškai mėgstantis parūkyti po valgio. Labai apsidžiaugęs priėmiau pasiūlymą ir dabar kiekvieną vakarą galėjau gardžiuotis rūkydamas smulkiai trintą kramtomąjį tabaką. Taip, Wistingas mane palepino! Ne tik atidavė savo tabaką, bet net prikimšo mano pypkę!

Tačiau dykinėti nebuvo kada. Dieną nepavyko išmatuoti aukščio, todėl pamėginsime tai padaryti naktį. Vakare dangus pradėjo giedrėti. Buvo panašu, kad vidurnaktį galėsime atlikti visus reikiamus stebėjimus, o prieš tai nusprendėme kelias valandas nusnūsti. Vienuoliktą valandą vakaro išlindome iš palapinių ir pasirengėme „gaudyti“ poliarinę saulę. Oro sąlygos buvo tiesiog idealios stebėti, tad keturi „navigatoriai“ pasiruošė dirbti. Tai buvo kantrybės reikalaujantis darbas, nes saulės diskas kybojo palyginti žemai ir beveik nejudėjo iš vietos. Gautas rezultatas sudomino. Skaičiavimai rodė, kad buvome 89° 56' pietų platumos. Vėliau įsitikinome, kad šiose platumose naktinis stebėjimas ne visada patikimas. Dvyliktą valandą nakties sudėjome prietaisus. Buvome įsitikinę, kad tinkamai užfiksavome vidurnakčio saulės poziciją.

Dabar nusprendėme aplink savo palapinę 20 kilometrų spinduliu apeiti didžiulį ratą, kad tikslus Pietų ašigalio taškas atsidurtų to rato viduje⁵³. Žinoma, tai nereiškė, kad rengėmės visi kartu keliauti ratu nuo pradžios iki galo, nes tam

⁵³ Geografiškai Pietų ašigalio taškas yra 90° 00' 00" pietų platumos, bet nustatant koordinates su XX a. pradžios prietaisais reikėjo atsižvelgti į galimą nemažą paklaidą.

Koordinacių nustatymas pagal prietaisus Pietų ašigalyje.

prireiktų kelių dienų. Tas ratas būtų gana sąlyginis. Trys vyrai turėjo nušliuožti trimis skirtingomis kryptimis ir grįžti atgal. Vienas nuo mūsų palapinės šliuožtų tiesiai į pietus, kiti du – įstrižai kurso į pietryčius ir pietvakarius. Šiai užduočiai pasirinkau Wistingą, Hasselį ir Bjaalandą. Baigę savo stebėjimus, virš ugnies pakabinome katiliuką, mat panūdome atsigerti karšto šokolado. Tačiau lauke karštas šokoladas ne ypač šildė. Staiga Bjaalandas tarė:

– Norėčiau tuoj pat įveikti savo atkarpą. Juk išsimiegoti galime grįžę!

Hasselis su Wistingu pritarė Bjaalandui, todėl man beliko sutikti. Koks puikus veržlios dvasios, tvyrančios mūsų nedidelėje kompanijoje, pavyzdys! Tik visai neseniai baigėme dienos žygį, įveikę apie 30 kilometrų, o vyrai jau prašo leidimo leistis į kelionę. Tikri šaunuoliai, nepažįstantys nuovargio! Taigi, mūsų vėlyva vakarienė virto ankstyvais pusryčiais. Kiekvienas pasistiprino jam skirta porcija ir pradėjo ruošti vienišam žygiui. Pirmiausia iš tvirtos medžiagos buvo pasiūti trys maišeliai. Į kiekvieną įdėtas pranešimas su informacija, kur ieškoti mūsų palapinės. Be to, kiekvienas iš trijų vyrų su savimi pasiėmė didelę keturkampę tamsiai

rudą vėliavą, puikiai matomą iš toli. Vietoj kotų panaudojome rogių pavažas – dvimetrines, be galo tvirtas.

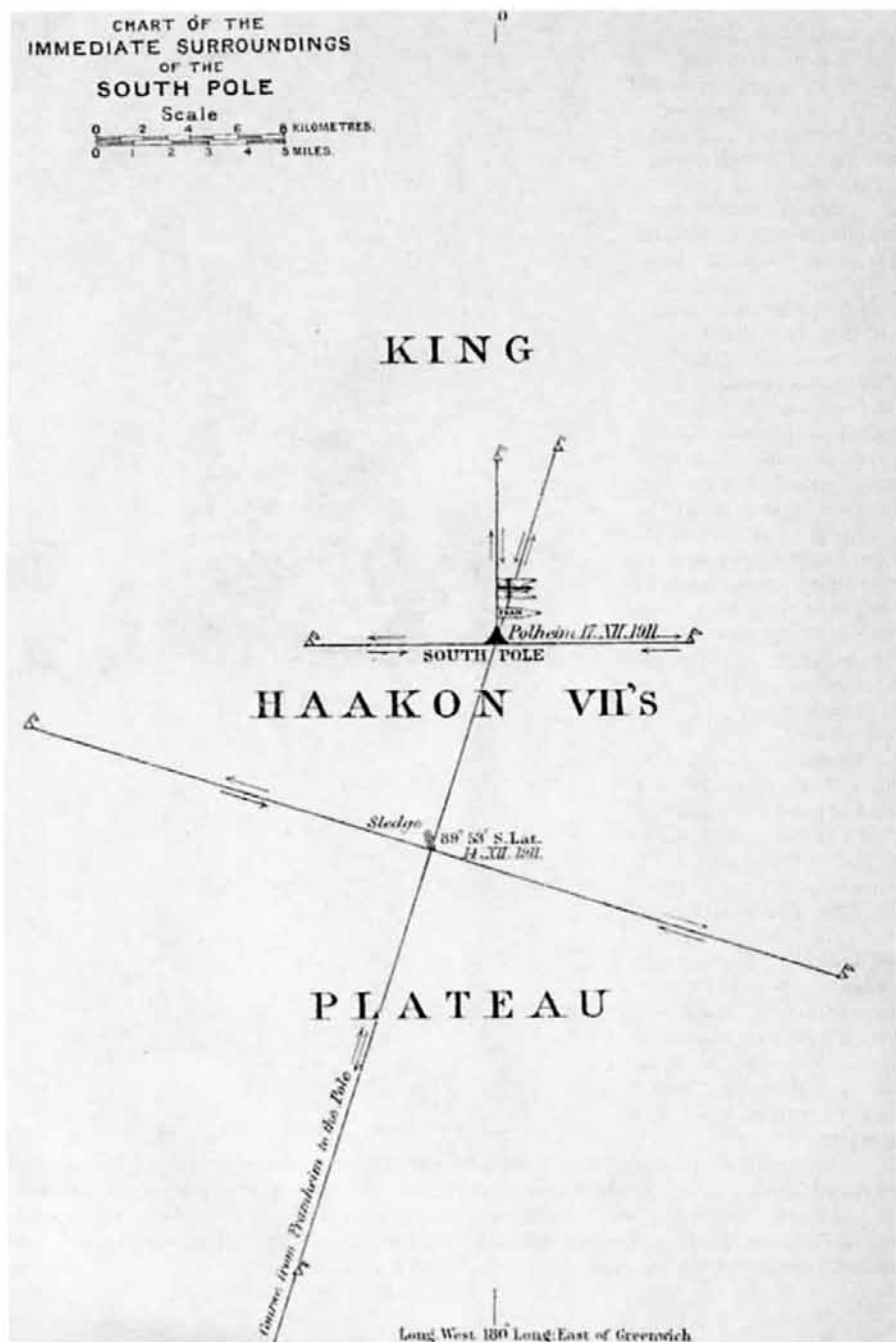
Štai su tokia manta ir papildoma maisto porcija (po 30 sausainių) trys vyrai pajudėjo savo kryptimis. Bet kuris vienišas žygis gana pavojingas ir tai mano bendražygiams tik prideda garbės. Pasvarstykime, su kokia rizika jie susidūrė. Mūsų nedidelę palapinę, stūksančią bekraštėje ledo dykynėje, galima buvo prilyginti adatai šieno kupetoje. Kiekvienas iš trijų vyrų turėjo nuo jos nutolti apie 20 kilometrų. Į tokią kelionę būtų gerai pasiimti po kompasą, bet mūsų rogėse vežami kompasai buvo per dideli ir nepritaikyti nešti. Todėl teko keliauti be kompasų. Tiesa, vyrai galėjo orientuotis pagal saulę, bet ar kas gali užtikrinti, kad ji nepasislėps už debesų? Jei taip nutiktų, galima orientuotis pagal savo pačių pėdsakus, bet šiose platumose kliautis vien pėdsakais labai pavojinga! Netikėtai pakilusi pūga per trumpą laiką kaipmat juos užpustys! Nesvetingame krašte galima visko tikėtis. Be jokios abejonės, mūsų vyrai rizikavo gyvybėmis. Ir jie tai puikiai žinojo. Ilgo atsisveikinimo nebuvo. Trumpai pajuokavę, visi išsiskyrė.

Mes su Hanssenu užsiėmėme įvairiais smulkiais darbeliais. Reikėjo padaryti šį bei tą ir pasiruošti ištisai serijai dienos stebėjimų. Norėjome dar kartą kuo tiksliau nustatyti savo koordinates. Pirmasis stebėjimas parodė, koks svarbus šis darbas. Vidurnakčio stebėjimų duomenys nesutapo su dienos duomenimis, todėl nusprendėme iš pradžių nustatyti tikslią liniją šiaurė–pietūs, kad galėtume gauti kuo tikslesnes koordinates. Puikios oro sąlygos lyg nežadėjo keistis. Nuo šeštos ryto iki septintos vakaro kas valandą nustatinėjome saulės aukštį ir, remdamiesi gautais rezultatais, apskaičiavome platumą ir dienovidinio kryptį.

Apie devintą valandą ryto ėmėme laukti bičiulių sugrįžtant. Mūsų skaičiavimais, jie jau turėjo įveikti visą atstumą – iš viso apie 40 kilometrų. Vis dėlto pirmąjį tamsų taškelį horizonte išvydome tik dešimtą, o netrukus pasirodė antrasis ir trečiasis. Visi vyrai grįžo prie palapinės maždaug tuo pat metu. Grįžusiems vyrams paskelbėme stebėjimų rezultatus. Naujausiais duomenimis, mūsų stovykla buvo įrengta maždaug 89° 54' 30" pietų platumos, o tai reiškė, kad ašigalis pateko į sąlyginį ratą. Galėjome pasitenkinti gautu rezultatu, bet orai buvo geri, o maisto atsargų pakako, todėl nusprendėme apsidrausti – nukeliauti dar 10 kilometrų į priekį ir ten atlikti papildomų stebėjimų. Sugrįžę vyrai atsigulė miegoti, o mes su Hanssenu tęsėme stebėjimus.

Vakare dar kartą įvertinome savo maisto atsargas. Mums patiems ir mūsų šunims jų pakaks aštuoniolikai dienų. Likusius šešiolika šunų paskirstėme į du

PIETŲ AŠIGALIS

Pietų ašigalio schema su užtvirtinančiais maršrutais keliomis kryptimis.
Iš angliško R. Amundseno knygos leidimo.

kinkinius, manta iš Bjaalando rogių buvo perkrauta į Wistingo ir Hansseno roges. Nereikalingas Bjaalando roges įsmeigėme vertikaliai į sniegą ir jos tapo puikiu orientyru. Taip pat palikome Bjaalando hodometrą, nes sugrižti pakako dviejų turimų. Atsikratėme dar ir kelių tuščių dėžių. Vienoje iš jų palikau raštelį, kad mūsų mažosios šilkinės palapinės, kurią rengėmės palikti ir pavadiname „Polheimu“⁵⁴, reikėtų ieškoti maždaug 10 kilometrų atstumu nuo įsmeigtų rogių NW1/4W⁵⁵ kryptimi. Po visų šių darbų gulėme miegoti.

Gruodžio 16 d. ankstyvą rytą vėl iškeliavome. Be kinkinio ir rogių likęs Bjaalandas buvo priimtas į vedlių būrį. Jam buvo pavesta pirmoji ir be galo garbinga užduotis: vesti mus į patikslintą tikrąjį Pietų ašigalio tašką. Šią užduotį jam pavedžiau, norėdamas išreikšti dėkingumą Telemarko⁵⁶ gyventojams už jų didžiulį indėlį į slidžių sportą. Judėjome tiesia linija, stengdamiesi tiksliai laikytis dienovidinio. Už Bjaalandą sekė Hasselis, paskui Hanssenas, už jo Wistingas ir aš. Taip galėjau nuolat koreguoti kryptį, kad išvengtume nuokrypių. Bjaalandas pasirodė puikiai ir visą kelią tiksliai laikėsi kurso. Įveikę tuos 10 kilometrų, vis dar matėme į sniegą įbestas roges.

Buvo vienuolikta valanda ryto. Kol vienas iš mūsų statė palapinę, kiti pradėjo ruošti stebėjimui. Iš sniego sulipdėme tvirtą ir lygų pagrindą, ant kurio padėjome dirbtinį horizontą. Ant kito, kiek mažesnio pagrindo, būdavo guldomas sekstantas, kai juo nereikėjo naudotis. Pirmuosius stebėjimus atlikome pusę dvylikos dienos. Netrukus pasidalijome į dvi grupes (aš su Hanssenu ir Hasselis su Wistingu). Kol viena grupė miegojo, kita vykdė stebėjimus, o paskui keitėsi. Kiekviena budėjimo pamaina truko šešias valandas. Oro sąlygos buvo puikios, nors dangus ne visada giedras. Labai lengva garus primenanti dulksna tai užtraukdavo visą dangų, tai vėl pranykdavo. Ši dulksna buvo pakankamai tiršta, kad uždengtų saulę. Būta ir keistenybių. Atrodė, kad kelias valandas iš eilės saulės diskas danguje nejuda, o paskui staiga ženkliai pasislindavo.

Stebėjimus vykdėme visą parą. Gana keista gulti šeštą vakaro, keltis vidurnaktį ir vėl matyti saulę tame pačiame aukštyje. O paskui vėl gulti šeštą ryto saulei vis kabant danguje. Žinoma, saulės aukštis kiek keitėsi, bet plika akimi tai nebuvo pastebima. Mums atrodė, kad saulė keliauja dangaus skliautu likdama tame

⁵⁴ Norvegiškai „pol“ – ašigalis, „heim“ – namai.

⁵⁵ Kryptis pagal kompasą: šiaurės vakarai 1 / vakarai 4.

⁵⁶ Regionas Pietų Norvegijoje, iš kur buvo kilęs Bjaalandas.

169

1144 ^{2.5.1}	$\sqrt{C} V^{3/4} R$	46° 9' 00"
5 ^{2.5.1}	$N V^{3/4} N$	46° 9' 00"
6 ^{2.5.1}	$N V^{1/2} V$	46° 8' 00"
7 ^{2.5.1}	$V \bar{C} N^{1/2} N$	46° 8' 00"
8 ^{2.5.1}	$V^{1/4} N$	46° 6' 20"
9 ^{2.5.1}	$V \bar{C} S$	46° 6' 20"
10 ^{2.5.1}	$V S V$	46° 6' 20"
11 ^{2.5.1}	$S V^{1/2} V$	46° 8' 30"
12 ^{2.5.1}	$S V \bar{C} S$	46° 10' 00"
12: Sex l	= 144.1.1	46° 8' 00"

Posthumum. H. Hassel
O. Wieding Hassel.

Oro sąlygų stebėjimo knygos 1911 m. gruodžio 17 d. puslapis
su ekspedicijos dalyvių parašais.

pačiame aukštyje. Laiką skaičiavome pagal „Framheimo“ dienovidinio laiką.⁵⁷ Pasinaudodami prietaisais nustatėme pačią tiksliausią mūsų padėtį, kiek tai buvo įmanoma padaryti. Gal ir nebuvo pačiame Pietų ašigalio taške, bet visai netoliese.

⁵⁷ Kadangi Pietų ašigalis neturi ilgumos, paros valandų skaičiavimas čia salyginis.

Gruodžio 17 d. vidurdienį pagaliau baigėme savo stebėjimus. Galėjome užtikrintai tvirtinti, kad padarėme viską, ką galėjome. Norėdami bent keliais milimetrais dar labiau priartėti prie Pietų ašigalio taško, Hanssenas su Bjaalandu įveikė dar 7 kilometrus tiksliai nustatyto dienovidinio kryptimi.

Per visą kelionę nesakėme jokių iškilmingų kalbų, bet dabar Bjaalandas, matyt, nusprendęs, kad atėjo tinkamas momentas, visus nustebino puikia iškalba. Tačiau dar labiau nustebau, kai iš kišenės jis išsitraukė puikų portsigarą:

– Ar pageidautumėte Pietų ašigalyje surūkyti cigarą?

– Žinoma! Su malonumu surūkysiu! Dėkoju!

Visiems pasivaišinus cigarais, liko dar keturi. Buvau labai sujaudintas, kai Bjaalandas ištiesė man portsigarą:

– Dovanoju kaip prisiminimą apie Pietų ašigalį.

Šį portsigarą saugau ir dabar, o likusius cigarus pasidalijome Kalėdų išvakarėse.

Šventiškai papietavę Pietų ašigalyje, pradėjome ruošti kelionei atgal. Pirmiausia pastatėme mažą palapinę, kurią gabenome su savimi tam atvejui, jei grupei tektų pasidalyti. Jau anksčiau esu rašęs, kad šią palapinę iš labai plonos vėju nepralaidžios medžiagos pasiuvo mūsų nagingasis meistras Rønnė. Ji buvo pilkai rusvos spalvos, labai gerai pastebima bekraštėje baltoje platybėje. Prie palapinės atramos pritvirtinome dar vieną kartį, o viršuje priirišome Norvegijos vėliavėlę, kuri dabar plevėsavo keturių metrų aukštyje. Po vėliava iškabinome gairelę su užrašu „Fram“. Palapinę patikimai įtempėme iš visų pusių. Viduje, mažame maišelyje, palikau laišką karaliui, kuriame informavau, kad pasiekėme užsibrėžtą tikslą. Juk mūsų laukė ilgas ir pavojingas kelias atgal! Galėjo nutikti taip, kad negalėsime pranešti apie savo žygį. Be laiško karaliui, dar parašiau trumpą laiškėlį kapitonui Scottui. Maniau, kad po mūsų jis pirmasis pasieks Pietų ašigalį. Iš savo daiktų čia palikome sekstantą su veidrodiniu horizontu, hipsometro cilindrą, kai kuriuos elnio kailio drabužius, pirštines.

Paskui paeiliui kiekvienas iš mūsų ant viduje pritvirtintos lentos parašėme savo pavardes. Statydami palapinę, netikėtai išvydome prie jos kraštų prisiūtus odos gabalėlius su mūsų bičiulių sveikinimais „Geros kelionės!“ ir „Sveiki atvykę į 90° pietų platumos“. Šie linkėjimai mus labai nudžiugino. Pasirašė Beckas ir Rønnė. Bičiuliai tvirtai tikėjo mumis! Išėjus paskutiniam vyrui, patikimai uždarėme įėjimą į palapinę, kad į vidų nepatektų nei sniego, nei vėjo.

PIETŲ AŠIGALIS

Sudie „Polheime“! Paskutinė iškilminga akimirka. Plikomis galvomis atsisveikinome su Pietų ašigaliu ir mūsų vėliava! Pasiruošėme žygio palapinę, paskirstėme turimą mantą į roges. Mūsų laukė ilgas kelias namo. Žingsnis po žingsnio, kilometras po kilometro, kol pasieksime „Framheimą“! Netrukus atradome savo senąjį pėdsaką ir patraukėme į šiaurę. Daug kartų atsigręždavome, kad paskutinį kartą galėtume pažvelgti į „Polheimą“. Netrukus vėliavėlė pranyko tirštėjančioje migloje.

Pietų ašigalyje. Iš kairės: R. Amundsenas, H. Hanssenas, S. H. Hasselis, O. Wistingas. O. Bjaaland nuotr., 1911 m. gruodžio 16–17 d.